

Žurnalai, kaip ir žmonės, turi savo gyvavimo ypatumus – pakilimus ir nuopuolius, audringus ir ramius laikus. Jų amžius ir branda matuojami ne tik ar ne tiek metais, bet ir periodiškumu, išleistais numeriais ar tomiais. „Darbai ir dienos“ – ne išimtis. Artėdamas prie savo gyvavimo šimtmečio, patyręs leidybinio klestėjimo ir nebūties periodus, leistas nuo vieno iki keturių kartų per metus, žurnalas įžengė į brandaus amžiaus ir, tikėkimės, nuosaikaus, bet nekintamo periodiškumo tarpsnį. Čia pristatomas 80-asis numeris, arba tomas¹, yra tam tikras riboženklis, žymintis laikų kaitą ir jos atspindžius leidinyje.

2023-ieji įeis į istoriją kaip paskutiniai išskirtinai vien tik žmonių rašytų tekstų metai. Ir nors didžiama tekstų patyrė produkcinių technologijų poveikį – gimė kaip perdirbiniai iš anksčiau sukurtų, o vėliau kopijuotų tekstų ar šiaip, kaip skiltiniai, sudurstyti iš svetimų minčių citatų ar persakymų atraižų, – vis vien jie buvo žmonių proto ir rankų darbo gaminiai. Tiesą sakant, labiau kolektyvinio nei individualaus darbo produktai, nes juk, kaip seniai paskelbė Roland'as Barthes'as, autorius mirė. Jau nuo dabar kiekvieną kartą atvertę neseniai rašytą tekstą esam pasmerkti abejonėms – natūralaus tai ar dirbtinio intelekto darbo vaisius. Kaip atskirti, kaip atpažinti? Ir kas labiausiai išduoda surogatinį tekstą, kad ir kaip nepriekaištingai parengtas jis būtų, jo turinys ar kalba? Geriausia būtų, jei rastųsi nenatūralią teksto prigimtį liudijanti žyma, bet ar ji atsiras, ar visiems tekstų rengėjams bus paranku tą pripažinti? O jei tekstas bus kurtas pasitelkus dirbtinį intelektą, tai kaip žinoti, kokių ankstesnių tekstų pagrindu jis buvo rengtas, ko išmokytas, o ko – ne? Dar gerai, jei abstrahavimo lygis pamatuojamas, jei sukurtas tekstas viso labo tik santrauka, o kas, jei jo pamatinių tekstų aprėptis neišmatuojama? Ir dar. Kaip ilgainiui kis pati kalba? Kas joje išsigalės, o kas visai išnyks? Ar mes, tokios kalbos terpėje tarpstantys, dar sugebėsime tą apmąstyti? Žodžiu, mūsų laukia neramūs laikai, tačiau žurnalas „Darbai ir dienos“, 2023 metais pasipildęs naujomis dirbtinio

¹ Leonas Gudaitis, atkūręs žurnalo „Darbai ir dienos“ leidybą, numerius vadino „tomais“, nes tai, pasak jo, „[u]nikalus Lietuvos mokslo darbų istorijoje enciklopediškas 30 teminių tomų rinkinys“ (Gudaitis 2006: 292).

intelekto sukurtų santraukų žymomis, tikėkimės, jomis apsiribos ir toliau tradiciškai publikuos žmonių tekstus.

Kitas svarbus „Darbų ir dienų“ pokytis – jo tapimas Europos universiteto leidiniu (daugiau apie Europos universitetą 79 numeryje). Šiam virsmui didelės reikšmės turėjo plati humanitarinių ir socialinių mokslų sričių aprėptis ir unikali trinarė struktūra, apimanti monografinę, bendrą temą turinčių mokslinių straipsnių dalį, pavienius straipsnius ir gausius bei įvairius kitų žanrų tekstus – šaltinių publikacijas, esė, atsiminimus ir pan. (Daugiau apie žurnalo leidybos politiką² žr.: „Apie *Darbus ir dienas*“ arba „About the Journal“.) Europos universiteto aljanso „Transform4Europe“ partneriams ypač patraukli ir paranki pasirodė monografinė dalis ir specialiųjų teminių numerių galimybė. Kitaip sakant, vienos grandies, t. y. visą numerį ar tomą siejančios gijos, idėja. Ją kūrė ir puoselėjo ankstesni „Darbų ir dienų“ redaktoriai – Leonas Gudaitis ir Egidijus Aleksandravičius, tam panaudoję intelektualias temines diskusijas, konferencijas ar seminarus. Tokiuose renginiuose skelbtos, bendrai išdiskutuotos, išgrynintos ir nugludintos idėjos sugulė į monografinių dalių tekstus, suteikdamos visam leidiniui vienovės ir vientisumo. Tai visai kita tradicija nei ta, kuri dominuoja indeksuotuose, tačiau neišvengiamai fragmentuotuose aukšto cituojamumo kvartilių leidiniuose, nestokojančiuose dėmesio atskiram straipsniui, bet ne visam numeriui.

Su Europos universiteto leidinio statusu susiję ir redakcinės kolegijos bei publikuojamų tekstų pokyčiai. Žurnale ir anksčiau būta straipsnių kitomis kalbomis – anglų, lenkų, prancūzų, vokiečių, taip pat ir specialusis 73 numeris, skirtas humanitarinių ir socialių mokslų politikai, parengtas tik anglų kalba. Nuo 2024-ųjų tokių išties anglų kalba parengtų numerių bus daugiau, taip atveriant galimybes Europos universiteto partneriams bendrai (monografinėje dalyje) ar pavieniui (individualių straipsnių skiltyje) skelbti savo darbus. Čia būtina pridurti, kad žurnalas liks atviras visiems, norintiems jame publikuotis, kad ir kokia kalba bus leidžiamas.

Šis tomas – daugiatemis, daugiabriaunis, išsiskiriantis rakursų, dalykinių prieigų įvairove, bet iš esmės tarpdisciplininis. Tad apie ką jis? Pirmiausia apie metą, vieną ar kitą pakeitusį visų mūsų ligšiolinius gyvenimus, apie COVID-19, pristatomą per autentišką ir tiesioginę Dresdeno tyrimų centro darbuotojo Aurido Gajausko patirtį, per jo išvalgas į ten vykusius procesus, į testuotojo ir kliento santykius, žmonių reakcijas į tyrimus. Pandemijos situacija kultūriškai įprasminama ieškant sąsajų su istorinėmis pasipriešinimo pandemijai užuomazgomis Vokietijoje ir Kurto Voneguto tektais.

Visai kitoks, platus panoraminis lyg iš paukščio skrydžio istoriko Zigmo Vitkaus žvilgsnis į nuotykinę literatūrą apie Amerikos autochtonus lietuvių kalba nuo

² Prieiga internete <<https://ejournals.vdu.lt/index.php/DiD/about>>.

XIX amžiaus iki šių dienų. Paprasčiau sakant, tai knygų apie indėnus apžvalga, detaliai pristatyta ir glaudžiai susieta su įvairialypiu jų pasirodymo meto kontekstu. Anot autoriaus, tai buvo „bene vienintelis literatūros žanras, kuris buvo praktikuojamas (žaidžiama „indėnais“), o sovietinės okupacijos metais atliko lango į Vakarus (šiuo atveju – Ameriką) funkciją“³. Straipsnis papildytas labai išsamia, nors ir nebaigtine, aptariamųjų knygų bibliografija.

Gedimino Karoblio, žinomo šokio ir judesio antropologo bei fenomenologo, mastelis žymiai mažesnis, o jo tyrimo fotoobjektyvas prie skaitytojo pritraukia vieną Friedricho Schillerio straipsnį, analizuojamą Immanuelio Kanto idėjų įtakos aspektu. Straipsnis pasirinktas išeities tašku ieškant filosofinio pagrindo išaukštinti tobulumo principą ir kinestetinį žmogaus grožį, apimantį grakštumą ir orumą.

Literatūrologė Indrė Žakevičienė apžvelgia unikalų keturtomį „Jauna muzika“, kuriame apmąstoma menininkų laikysena Sąjūdžio priešaušryje, susitekiant ties sutampančiais literatūros ir muzikos laukų paribiais. Laukų persidengimas, išryškėjantis per tarpšritines jų formas, leidžia autorei išvelgti paraleles tarp „4 vėjų“ ir „Jaunos muzikos“, tam pasitelkiant Pierre'o Bourdieu sociokritiką.

Filosofo Linarto Tuomo straipsnyje apie libidinę ekonomiką, atsiradusią ekonomikos, filosofijos ir psichoanalizės sankirtoje, grynai teoriniu lygmeniu aptariamas šio koncepto ambivalentiškumas materializmo tradicijoje ir jo sąveiką su kapitalizmu.

Juozas Kasputis, kurio interesų sritys apima epistemologiją, socialinių ir politikos mokslų bei mokslo filosofiją, pristato kritinį požiūrį į vyraujančią Europos integracijos naratyvą ir pasiūlo Umberto Eco įsteigtą metaforos sampratą kaip intelektualinę atsvarą nereflektuotam integracinių modelių taikymui.

Dar vieno filosofo – Ado Diržio – tekstas bendrame tarpdisciplininių prieigų prie analizės objektų fone išsiskiria disciplininiu monolitiškumu ir tokiomis pačiomis svarstymų trajektorijomis.

Paskutinis straipsnis yra skirtas atkurtojo „Darbų ir dienų“ žurnalo vyriausiajam redaktoriui. Tai ilgametės žurnalo redaktorės Danguolės Valančės tekstas apie Leoną Gudaitį, atgaivinusį žurnalą ir parengusį unikalų Lietuvos mokslo darbų istorijoje enciklopedišką 30 teminių tomų rinkinį, aprėpiantį ne tik humanitarinius, bet ir socialinius mokslus, ypač lituanistiką.

Šio tomo kronikoje, tradiciškai, kaip ir kasmet, apžvelgiama jau šeštoji šįkart tarptautinė Leonido Donskio atminimo konferencija, vykusią karo Ukrainoje fone. Jos dalyviai 2023 metų rugsėjo mėnesį Vilniuje diskutavo Rusijos tema ir siekė atsakyti į klausimą „Ar Rusija išgyvens 2024-uosius“, o apžvalgos autoriai –

³ Vitkus, Zigmantas. Lietuvoje išleistos literatūros apie Amerikos autochtonus apžvalga: nuo nuotykinų romanų iki dvasinio tobulėjimo lektūros. *Darbai ir dienos*, 2023, nr. 80, 31.

Vytauto Didžiojo universiteto Andrejaus Sacharovo demokratijos plėtros tyrimo centro mokslo darbuotojai – pasistengė skaitytojams perteikti esminius konferencijos momentus.

80 tomas baigiamas dviem liūdnujų progų tekstais – nekrologais, apimtimi ir pobūdžiu toli išeinančiais už šio žanro ribų. Antanas Kulakauskas nusilenkia Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signatarui, žymiam visuomenės ir politikos veikėjui, filosofijos ir kultūros istorikui, Vilniaus universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto profesoriui, „Darbų ir dienų“ autoriui bei redakcinės kolegijos nariui Bronislovui Genzeliui ir pristato daug kam nežinomus jo gyvenimo faktus.

Egidijaus Aleksandravičiaus tekstas, skirtas bičiuliui ir bendražygiui Mykolui Drungai – eruditui, filosofui, žurnalistui, Laisvosios Europos radijo ir LTR balsui, anot nekrologo autoriaus, „istorine asmenybe tapusiam žmogui“, be kita ko, „Darbų ir dienų“ autoriui ir šio žurnalo anglų kalbos redaktoriui. Abu nekrologai yra atsisveikinimas, bet drauge ir įvadas į būsimus šių asmenybių biografijų tyrinėjimo ir aprašymo darbus.

Rūta Petrauskaitė,
žurnalo „Darbai ir dienos“ vyriausioji redaktorė